

PERCEPȚIA FRONTIEREI ROMÂNNO-SOVIETICE ÎN PARLAMENTUL ROMÂNIEI (1919-1934)

Între anii 1918 și 1934, România și Rusia Sovietică nu au întreținut relații diplomatice. Divergențele legate de statutul Basarabiei au făcut ca, în această perioadă, orice încercare de reconciliere să eșueze. Granița de pe Nistru a fost analizată în Parlamentul de la București din diverse puncte de vedere: etnic, militar, economic, ideologic. Vom căuta în continuare să prezentăm aceste aspecte. Trebuie avut în vedere faptul că frontiera româno-sovietică a fost, ca și altele, o „izobară politică”, menită să fixeze, pentru un timp oarecare, echilibrul între două presiuni¹. După anul 1918 statul român a încercat prin toate mijloacele să o consolideze, iar vecinul estic a depus toate eforturile pentru a se reveni la vechea graniță țaristă. În primul rând, pentru majoritatea parlamentarilor români, Nistrul reprezenta granița firească a țării. Încă din anul 1919 diferiți miniștri și parlamentari și-au exprimat resemnarea referitoare la pierderea „prin vitregia sorții” a unor teritorii, inclusiv a celor de „dincolo de Nistru”². Ulterior, s-au exprimat speranțe legate de eventuale rectificări ale frontierelor. Însă atenția era îndreptată înspre granițele apusene, cu referire clară la Banat. În iulie 1921, Nicolae Iorga afirma că „granițele noastre de la răsărit sunt depline [...] la apus însă, granițele noastre nu sunt întregi”³.

Formarea în 1924 a Republicii Sovietice Socialiste Autonome Moldovenești, a generat unele pusee de optimism. Reprezentanții majorității parlamentare au privit apariția noii entități în primul rând ca o dovadă a recunoașterii de către U.R.S.S. a etniei românești din Ucraina⁴. Unele voci preconizau o nouă unire, a teritoriului autonom cu România⁵. Opoziția țărănistă nu a scăpat prilejul de a considera lipsită de fundament ipoteza unui nou 27 martie, cel puțin în perioada imediată⁶. Într-adevăr, contextul unirii Basarabiei cu statul român a avut anumite caracteristici specifice, care cu greu puteau să se repete în anii postbelici. Și în timpul guvernărilor național-țărăniste, un deputat al majorității considera Nistrul „râu prefăcut în hotar, prin șubredele așezări ale spiritului omenesc”. Dar această afirmație era doar un mod de a-și exprima indignarea față de reticența autorităților sovietice de a permite statului român trimiterea de ajutoare în Transnistria, afectată de seceta din 1928⁷. Parlamentarii români doreau o destindere a relațiilor transfrontaliere și nu o rectificare de graniță.

În condițiile revendicării Basarabiei de către sovietici, partea română evita să răspundă în același spirit. Pe parcursul întregii perioade la care ne referim, autoritățile de la București au avut o atitudine rezervată față de problemele etnicilor români de peste Nistru.

¹ O constatare generală aparținând lui Jaques Ancel despre frontiere, *Apud* Ilie Bădescu, ș.a., *Sociologia și geopolitica frontierei*, vol. I, București, Edit. Floarea Albastră, 1995, p. 65.

² Alexandru Vaida Voevod, președinte al Adunării Deputaților, regreta faptul că România „nu a avut fericirea să-i strângă la pieptul ei de mamă” pe toți românii. El promitea că țara noastră, prin intermediul Ligii Națiunilor, va căuta să îi ajute, în condițiile în care „dibăcia diplomatică nu s-ar dovedi destul de ducătoare la scop”. DAD, ședința din 28 noiembrie 1919, în *MOR*, nr. 7, din 4 decembrie 1919, p. 63.

³ DAD, ședința din 8 iulie 1921, în *MOR*, nr. 143, din 21 februarie 1922, p. 3647. „Interesele și aspirațiunile noastre se închid la perdeaua Nistrului”, concluziona în 1921 deputatul țărănist M. Vlădescu. DAD, ședința din 9 decembrie 1921, în *MOR*, nr. 11, din 14 decembrie 1921, p. 67.

⁴ Se vedeau reale previziunile lui Gheorghe Cicerin. Acesta se împotrivesc apariției noii entități statale, considerând că „este prea anticipată în momentul de față [martie 1924, n.n.], deoarece va declanșa tendințele expansioniste ale șovinismului românesc[sic!]”. *Apud* Ludmila Rotari, *Mișcarea subversivă din Basarabia în anii 1918-1924*, București, EE, 2004, p. 267.

⁵ Dezbaterile Adunării Naționale Constituante a Deputaților, (în continuare DANCĐ), ședința din 1 decembrie 1924, în *MOR*, nr. 27, din 20 decembrie 1924, p. 444.

⁶ DANCĐ, ședința din 31 octombrie 1924, în *MOR*, nr. 7, din 7 noiembrie 1924, p. 73.

⁷ Gheorghe Popp considera că ajutoarele oferite Basarabiei vor mări suferințele populației din Transnistria „la ideea că mântuirea este atât de aproape”. DAD, ședința din 18 ianuarie 1929, în *MOR*, nr. 17, din 6 februarie 1929, p. 437.

Orice gest de ajutor oferit transnistrenilor ar fi fost privit cu suspiciune de U.R.S.S., datorită lipsei relațiilor diplomatice cu statul român. De aceea, parlamentarii considerau că acțiunile caritabile trebuiau făcute „fără nici un gând ascuns și potrivit față de vecinii noștri [statul sovietic, n.n.], care, desigur, nu vor putea vedea în îngrijirea lui decât un gest de omenească dragoste față de aproapele oropsit, gest lipsit de *orice intenție de manifestare politică* [subl. R.F.]”⁸. Cu toate acestea, de-a lungul perioadei la care ne referim, statul sovietic a refuzat orice fel de ajutor venit din partea României⁹. Cu ocazia oricăror dezbateri referitoare la noua republică din stânga Nistrului, reprezentanții guvernului de la București afirmau cu precauție faptul că românii transnistreni sunt cetățeni ai unui stat străin, Republica Sovietică Socialistă Ucraineană¹⁰. Chiar în momente dramatice, membrii guvernului căutau să tempereze spiritele în Parlament. Metoda agreeată de autorități era cea indirectă, de a se acționa prin intermediul organizațiilor internaționale. După masacrul de la Olănești¹¹ primul ministru Nicolae Iorga, anunța că va prezenta cazul în fața Societății Națiunilor, frecventată în ultima vreme de delegații sovietice, deși își exprima pesimismul în legătură cu efectele demersului său¹². Se respecta promisiunea lui Alexandru Vaida-Voevod, din 1919, de a se acționa prin intermediul organizațiilor internaționale¹³.

Din punct de vedere militar, în ciuda situației tensionate dintre România și U.R.S.S., diplomația celor două state considera că nu există o stare de război¹⁴. „Starea de pace” era, totuși, pur „teoretică”¹⁵. Nistrul era considerat o graniță nesigură, care trebuia fortificată. Discursul primului ministru, Alexandru Averescu, din 9 august 1920¹⁶, nu diferea prea mult de cel al deputatului majorității, Grigore Gafencu, susținut în ziua de 3 decembrie 1930¹⁷. În viziunea majorității oamenilor politici, Nistrul, „o „frontieră pacifică”, era considerat „totuș[i] un obiectiv de ostilitate perpetuu”¹⁸. Cercetătorii care s-au aplecat asupra perioadei la care ne referim au observat că „teza dominantă în epocă, în dezbaterile parlamentare [...] a fost aceea

⁸ *Ibidem*.

⁹ În ianuarie 1934, autoritățile sovietice considerau că, „cazurile de foamete nu sunt atât de tragice și numai acei care refuză nu au ce mânca”. *Relațiile româno-sovietice. Documente*, vol. I, 1917-1934, EE, București, 1999 (în continuare *Relațiile...*), p. 415.

¹⁰ Afirmatia lui Constantin Argetoianu, ministrul Finanțelor și *ad-interim* la Interne. DAD, ședința din 26 februarie 1932, în *MOR*, nr. 51, din 12 martie 1932, pp. 1919-1920.

¹¹ În noaptea de 23 februarie 1932, peste 40 de români transnistreni care doreau să se refugieze în România, au fost împușcați de grănicerii sovietici.

¹² Premierul declara că va încerca „fără zgomot” să rezolve problemele acestora, o dezbateri publică riscând să învenineze relațiile cu Uniunea Sovietică. DAD, ședința din 26 martie 1932, în *MOR*, nr. 70, din 14 aprilie 1932, p. 2784.

¹³ Vezi nota numărul 2.

¹⁴ Începutul „conversațiilor” cu sovieticii, în februarie 1920, a adus o controversă semantică. „Sovieticii - arăta Take Ionescu - vorbeau despre încheiere de pace între noi și ei, pe când noi pretindeam că nu este vorba de nici o pace de încheiat, fiindcă nu suntem în stare de război”. DAD, ședința din 19 martie 1921, în *MOR*, nr. 67, din 25 martie 1921, p. 1347. Ulterior, diplomatul arăta cu o vădită satisfacție că omologii sovietici au recunoscut inexistența stării de război, după o controversă „cam lungă”. DAD, ședința din 9 iulie 1921, în *MOR*, nr. 144, din 22 februarie 1922, p. 3665. Vezi *Relațiile..., passim*.

¹⁵ Take Ionescu o considera mai bună în orice caz decât un „război teoretic”. DAD, ședința din 9 iulie 1921, în *MOR*, nr. 144, din 22 februarie 1922, p. 3665.

¹⁶ „Situația politică și militară astăzi, în partea orientală a Europei este foarte gravă [...] și [...] cred că trebuie să [...] fim foarte calmi și în același timp foarte prevăzători”, aprecia acesta. DAD, ședința din 9 august 1920, în *MOR*, nr. 43, din 18 august 1920, p. 896.

¹⁷ „Ceea ce este însă sigur, orice atac rusesc lovește în primul rând în noi [și] este de datoria noastră să ne pregătim pentru orice eventualitate”, afirma deputatul național-țărănist. DAD, ședința din 3 decembrie 1930, în *MOR*, nr. 12, din 20 decembrie 1930, p. 156.

¹⁸ Deputatul Șt. T. Tătărescu făcea referire la pregătirile aeriene care aveau loc pe teritoriul U.R.S.S.. DANCD, ședința din 23 februarie 1928, în *MOR* nr. 58, din 19 aprilie 1928, p. 1634.

de națiune armată, pregătită din timp de pace pentru război”¹⁹. Dar, cu orice ocazie, se sublinia scopul pur defensiv al înzestrării armatei române²⁰.

În unele discursuri, caracterul defensiv al tacticii armatei române a căpătat valențe istorice. Unii parlamentari considerau România un bastion latin²¹ la marginea Europei. În general aceste aprecieri, de genul „făclia civilizației la porțile Europei”, „avant-garda civilizației occidentale în Orient și pionierii latinității” erau menite să provoace simpatia unor oficiali italieni²². Mai ales parlamentarii dreptei constatau rolul mesianic al României, care, în calitate de barieră a bolșevismului urma să își asigure gloria pentru posteritate²³. „Valul lui Traian”, ridicat de romani contra barbarilor, apărarea de către Țările Române a „civilizați[ei] creștin[e] a întregului Apus [sic!]”²⁴, „împotriva barbariei răsăritului”²⁵ aveau totuși și o parte pragmatică. Ele constituiau în primul rând aluzii la adresa statelor occidentale de a sprijini militar țara noastră. Se poate observa că au fost rostite de către parlamentari ai diverselor partide politice²⁶. **Pe de altă parte, sintagma „bastion latin” nu avea conotații rasiale, ci desemna exclusiv civilizația de la vest de Nistru**²⁷. Nu a existat o solidaritate absolută față de politica de apărare a țării. Opoziția de stânga a anilor 1920-1928, critica politica „militaristă” a guvernului de la București, considerându-l singurul răspunzător pentru situația de la Nistru²⁸. Cu toate acestea, existau diferențe. Țărăniștii nu și-au permis să se dezică de conceptul apărării patriei²⁹. În schimb, socialiștii și ulterior social-democrații se declarau adepții păcii absolute, ai dezarmării necondiționate. Ei criticau orice inițiativă de întărire pe plan militar a României, ignorând lipsa garanțiilor politice care ar fi asigurat securitatea frontierelor românești. Unele discursuri ale acestora aveau accente puternice de defetism. În august 1932, un deputat considera inutile cheltuielile în domeniul militar deoarece un succes al armatei române în condițiile unui ipotetic război cu sovieticii era total exclus³⁰.

Dacă în anii 1922-1924 retorica antimilitaristă a socialiștilor se aseamăna cu aceea a țărăniștilor, în anii 1929-1933 social-democrații nu au mai beneficiat de susținere din partea niciunei formațiuni politice. Parlamentari ai diverselor partide au făcut front comun în ideea de

¹⁹ Aurel Pentelescu, *Problemele armatei și ale apărării țării în Dezbaterile Senatului în anii 1919-1939*, în *Istoria Senatului României*, București, Regia Autonomă Monitorul Oficial, 2004, p. 325. Vezi și *Apărarea națională și Parlamentul României* (în continuare *Apărarea națională...*), București, Edit. Militară, 1994, *passim*.

²⁰ În 1929, național-țărănistul Nicolae Polizu-Micșunești aprecia că „soldații [români, n.n.] de la Nistru și de la Tisa sunt niște soli ai păcii”. DAD, ședința din 16 ianuarie 1929, în *MOR*, nr. 11, din 2 februarie 1929, p. 399.

²¹ Un leitmotiv patriotard, des folosit în epocă.

²² Vezi discursul deputatului Partidului Național, Ștefan Cicio-Pop, susținut cu ocazia vizitei protocolare a generalului Pietro Badoglio în România, DAD, ședința din 24 mai 1921, în *MOR*, nr. 99, din 11 iunie 1921, p. 2569. Acelaș stil retoric era folosit de către secretarul de Stat Sergiu Niță, care saluta ratificarea de către Italia a Tratatului de la Paris. DAD, ședința din 9 martie 1927, în *MOR*, nr. 63, din 7 aprilie 1927, p. 1780.

²³ Senatorul Mihai Condruș afirma că „viitorimea va afla că datorită României, bolșevismul n-a putut să treacă dincolo în Occident”. Dezbaterile Senatului, (în continuare DS), ședința din 2 aprilie 1932, în *MOR*, nr. 50, din 22 aprilie 1932, p. 1686.

²⁴ Cuvintele deputatului Gărzii de Fier, Corneliu Zelea-Codreanu. DAD, ședința din 2 februarie 1932, în *MOR* nr. 33, din 18 februarie 1932, p. 1239. Aceleași înțelesuri a avut și discursul țărănistului Ion Buzdugan. DANCD, ședința din 24 noiembrie 1924, în *MOR*, nr. 20, din 5 decembrie 1924, p. 275.

²⁵ Gheorghe Tătăreanu, considera că „a doua oară în istoria lumii [sic!]” a fost apărată „civilizația apusului împotriva barbariei răsăritului”. DS, ședința din 5 iulie 1929, în *MOR*, nr. 75, din 5 octombrie 1929, p. 2545.

²⁶ Vezi notele anterioare.

²⁷ Național-liberalul Mihail Djuvara includea Polonia în blocul latin. DS, ședința din 13 iunie 1929, în *MOR*, nr. 63, din 3 august 1929, p. 2155.

²⁸ Virgil Madgearu caracteriza România drept un stat „cu arma la picior”, fapt care echivala cu o renunțare „la toate avantajele civilizației, pe care numai pacea le poate da”. DANCD, ședința din 22 noiembrie 1923, în *MOR*, din 4 decembrie 1923, p. 192.

²⁹ După eșecul Conferinței de la Viena, în anul 1924, deși a adus critici guvernului, deputatul Nicolae Lupu adăuga că „în caz de conflict” româno-sovietic, partidul țărănesc va face front comun cu celelalte forțe politice, pentru apărarea țării. DANCD, ședința din 3 aprilie 1924, în *MOR*, nr. 86, din 15 mai 1924, p. 2319.

³⁰ „Cu o armată de trei ori mai mare și cu cheltuieli de trei ori mai mari, nu vom putea să rezistăm forței militare rusești dacă nu ar exista solidaritatea internațională a Europei”, aprecia I.I. Mirescu. El propunea redirecționarea fondurilor suplimentare alocate pentru armată în domeniul lovit de criză al agriculturii. DAD, ședința din 23 august 1932, în *MOR*, nr. 15, din 27 august 1932, p. 377.

sustinere a bugetului armatei, de întărire a sistemului militar defensiv. Din acest punct de vedere, considerăm că, în ultimul interval cronologic menționat, a existat cea mai evidentă solidaritate parlamentară în problema apărării țării³¹. În perioada anilor 1929-1933 conceptul de pace începea să fie din ce în ce mai des utilizat, cel puțin în mediile diplomatice. Majoritatea parlamentarilor români se pronuntau pentru granițe „bine păzite”, în condițiile în care „protocoalele” erau considerate simple „iluzii”³². În aceste condiții, în Parlament au continuat să fie prezentate problemele grănicerilor legate de cartiruire³³. În paralel cu susținerea bunei înzestrări a armatei române, parlamentarii de la București au tratat cu atenție situația armatei sovietice din imediata vecinătate a României. Petre Dragomirescu afirma, în mai 1924, că „în Rusia se fac pregătiri extraordinare pentru prepararea armatei”. El adăuga că deține „statistici exacte de [spre] corpurile de armată și [...] regimentele cari sunt în apropiere de granița noastră”³⁴. În anul 1932, Gheorghe Brătianu își asigura colegii că monitorizează lucrările de fortificare făcute de statul vecin la Nistru³⁵. De altminteri, observarea lucrărilor de orice natură făcute de statele vecine lângă frontiere constituia una dintre obligațiile grănicerilor români³⁶.

De asemenea, starea dificilă a Regionalei C.F.R. Chișinău a fost privită în Parlament prin prisma unui iminent război cu sovieticii. Uneori aveau loc polemici cu privire la prioritățile refacerii căilor ferate basarabene din punct de vedere al interesului „militar și strategic”³⁷. Cu alte ocazii, se observa faptul că această realitate a căilor de transport este intenționat dorită de autorități, tocmai din motive de apărare³⁸. Problemele au continuat pe întreg parcursul perioadei interbelice³⁹. O altă măsură de apărare, pe parcursul întregii perioade interbelice, a fost considerată colonizarea sistematică la granițe. Aceasta reprezenta o dovadă a eșecului unei reconcilierii autentice cu vecinii revizionişti. Parlamentarii ai diverselor partide au cerut în repetate rânduri realizarea unui „gard viu” format din țărani români, de la Nistru până la Tisa⁴⁰. În anul 1930 era votată „Legea asupra colonizării”, care nu stipula expres, dar întrevedea „intențiunea legiuitorului de a întări regiunile de graniță prin așezarea coloniștilor români în zona frontierelor”⁴¹. De-a lungul întregii perioade la care ne referim, majoritatea

³¹ În aplauzele aproape ale întregii Adunări, „georgistul” C.C. Giurescu își exprima speranța că „nu va fi nici un deputat care să protesteze împotriva unor eventuale sacrificii ce s-ar cere pentru apărarea națională”. DAD, ședința din 30 august 1930, în *MOR*, nr. 19, din 3 septembrie 1930, p. 488.

³² „Soldatul cu pușca la umăr este mai bun decât celelalte mijloace de asigurare a [le] țării”, aprecia Nicolae Iorga. DAD, ședința din 11 februarie 1929, în *MOR*, nr. 30, din 15 aprilie 1929, pp. 887-888. În aceeași ședință, ministrul de război, generalul Henry Cihosky, asigura că se are în vedere suplimentarea numărului de ofițeri la frontiera de pe Nistru și alocarea de fonduri pentru completarea rețelei telefonice în zona graniței. *Ibidem*, p. 886.

³³ Deoarece în Basarabia țaristă fuseseră puține cazărmi, practicându-se cartiruirea în casele civililor din zonă, frontiera de pe Nistru era singura unde grănicerii români nu aveau pichete proprii. DAD, ședința din 11 februarie 1929, în *MOR*, nr. 30, din 15 aprilie 1929, p. 886.

³⁴ Deputatul mărturisea că deține aceste informații dintr-o „anumită sursă” care nu putea fi dezvăluită, probabil un serviciu de informații. DANCD, ședința din 27 mai 1924, în *MOR*, nr. 93, din 3 iunie 1924, p. 2554.

³⁵ DAD, ședința din 9 aprilie 1932, în *MOR*, nr. 83, din 12 mai 1932, p. 3883. El declara că a observat recent „profilul fortificațiilor ridicate de ei pe malul Nistrului, în fața Tighinei” și se întreba dacă acestea au un scop defensiv sau ofensiv. DAD, ședința din 16 august 1932, în *MOR*, nr. 10, din 22 august 1932, p. 220.

³⁶ Obligație prevăzută de art. 147 din Legea Grănicerilor. *Apud* Victor Aelenei, *Retrospectivă în Istoria grănicerilor români și a Poliției de Frontieră române* (în continuare *Retrospectivă...*), București, Edit. Pro Transilvania, 2001, p. 287. Astfel s-ar putea explica obținerea de informații de către deputați. Vezi notele 31-32.

³⁷ De exemplu, disputa dintre ministrul comunicațiilor, generalul Arhur Văitoianu, și deputatul Ion Buzdugan. DANCD, ședința din 12 decembrie 1924, în *MOR*, nr. 42, din 21 ianuarie 1925, p. 946.

³⁸ Un deputat al Partidului Național-Țărănesc afirma, în 1927, că șoseaua care leagă localitatea Ștefănești cu Nistru este impracticabilă. El considera că „motive strategice” ar putea să fie cauza acestei stări de fapt. DAD, ședința din 22 decembrie 1927, în *MOR*, nr. 38, din 28 februarie 1928, p. 959. Specialiștii recunoșteau că este vorba despre „chestiuni de tactică militară” în tergiversarea refacerii și construcției căilor de transport. Eugen N. Giurgea, p. 236.

³⁹ Afirmatia potrivit căreia transportul feroviar și mai ales rutier „au avansat într-o oarecare măsură” ni se pare destul de echivocă. D.D. Bogos, *Basarabia dela 1812 până la 1938*, București, Monitorul Oficial și Imprimeriile Statului, f.a. <1939>.

⁴⁰ Aceasta cerea basarabeanu Teodor Iacobescu, membru al Partidului Țărănesc. DANCD, ședința din 14 noiembrie 1923, în *MOR*, nr. 11, din 27 noiembrie 1923, p. 96. La aceleași concluzii ajungea și colegul său național-liberal, bănățeanul I. Conciatu. DANCD, ședința din 28 noiembrie 1924. *MOR*, nr. 25, din 16 decembrie 1924, p. 356.

⁴¹ Vezi Teza pentru doctorat în științele economice a lui Ion Iavorschi, *Colonizarea în România*, Iași, 1937, p. 75, nota 1.

parlamentarilor români au considerat colonizările la Nistru drept „un interes superior de stat”⁴², „o chestiune națională, care trebuie să ne preocupe în prima linie”⁴³. Cu toate acestea, pentru oficialități, granița de Est a României nu a constituit o prioritate, în condițiile în care se urmărea în primul rand colonizarea în zonele „unde hotarele erau descoperite în lipsa unei apărări naturale”, Cadrilaterul și Câmpia de Vest⁴⁴. Totuși, pe întreaga perioadă la care facem referire, granița de la Nistru a fost considerată nesigură și datorită numărului mare de minorități etnice din zonă. Se sublinia faptul că orașul Cetatea Albă era „așezat la hotarul țării”⁴⁵, iar județul Hotin era alt județ de graniță, cu o populație „pe jumătate străină”⁴⁶. Tighina era unul din „centrelor minoritare, [...] lipită și pe malul Nistrului”⁴⁷, iar preoții din Cetatea Albă erau considerați „cei mai vrednici exponenți ai românismului la hotarul cel mai vulnerabil al țării”⁴⁸.

În general, aceste probleme: Nistrul separa nu doar două state, ci și două regimuri politice diferite. Vecinătatea cu U.R.S.S.-ul a generat reacții diferite în Parlament. Deputații socialiști cu simpatii comuniste, au salutat apropierea României, „de o țară unde libertățile sunt depline[sic]!”⁴⁹. Dimpotrivă, parlamentarii dreptei avertizau asupra pericolelor acestei vecinătăți, mai precis problema agenților subversivi comuniști și a fondurilor venite din Răsărit⁵⁰. În aceste condiții, starea de asediu din Basarabia a fost strâns legată de noua realitate politică⁵¹. În anii 1922-1928, diferiți miniștri și parlamentari ai majorităților național-liberală și averescană au justificat acest regim special. Se sublinia faptul că părțile din teritoriu aflate sub incidența stării de asediu se află în contact direct cu vecini revizionști, cu „teritoriul dușman”⁵². La rândul ei, opoziția a acuzat în repetate rânduri guvernele că starea de asediu se datorează incapacității acestora de a stabili raporturi de bună vecinătate cu U.R.S.S.⁵³. Pe de altă parte, se afirma că această realitate legislativă era menținută doar pentru a permite cadrul juridic al unei politici dictatoriale⁵⁴. În general, parlamentarii basarabeni, indiferent de apartenența politică, înțelegeau necesitatea acestui regim special, dar reproșau abuzuri ale forțelor de ordine îndreptate împotriva populației civile din Basarabia⁵⁵. Companiile de

⁴² Cuvintele deputatului basarabean Teodor Iacobescu. DANCD, ședința din 14 noiembrie 1923, în *MOR*, nr. 11, din 27 noiembrie 1923, p. 96.

⁴³ Afirmația generalului I. Popovici. DS, ședința din 7 martie 1932, în *MOR*, nr. 38, din 19 martie 1932, p. 1058.

⁴⁴ În aceste zone au avut loc împroprietăririi, mai ales în Cadrilater. Ion Iavorschi, *op. cit.*, p. 121 și urm.

⁴⁵ Teodor Iacobescu descria starea de dezordine din județ, marcată de jafuri și asasinat. DANCD, ședința din 29 iunie 1924, în *MOR*, nr. 121, din 9 septembrie 1924, p. 3518.

⁴⁶ Grogore Cazacliu critica starea de lucruri din acest județ. DANCD, ședința din 28 octombrie 1924, în *MOR*, nr. 4, din 4 noiembrie 1924, p. 21.

⁴⁷ Deputatul basarabean Eugen Adamovici prezenta cazul unui cadru didactic din acest oraș acuzat de corupție. DANCD, ședința din 27 mai 1924, în *MOR*, nr. 93, din 3 iunie 1924, p. 2559.

⁴⁸ În mod pragmatic, ei erau considerați „spioni ai românismului [...] în jurul cărora s-a grupat toată populațiunea moldovenească”. DANCD, ședința din 18 decembrie 1924, în *MOR*, nr. 49, din 30 ianuarie 1925, p. 1145.

⁴⁹ Afirmația deputatului Gheorghe Tănase. DAD, ședința din 5 august 1920, în *MOR*, nr. 39, din 13 august 1920, p. 836.

⁵⁰ A.C. Cuza lansa un avertisment în acest sens. DAD, ședința din 18 martie 1921, în *MOR*, nr. 66, din 24 martie 1921, p. 1331.

⁵¹ A existat o fluctuație la instaurării și ridicării complete sau parțiale a stării de asediu și cenzură. Vezi Anghel Andreescu ș.a., *Starea de Asediu în România Modernă*, București, Edit. All, 2000, pp. 24-25.

⁵² Alexandru Averescu replica astfel deputatului Ion Pelivan, care considerase că în Basarabia „starea de asediu în forma ei de astăzi nu mai corespunde necesităților acestui timp”. DAD, din 10 iulie 1920, în *MOR*, nr. 18, din 15 iulie 1920, p. 281.

⁵³ Afirmația lui Teodor Iacobescu. DAD, ședința din 31 octombrie 1924, în *MOR*, nr. 7, din 7 noiembrie 1924, p. 75.

⁵⁴ Mai ales guvernul național-liberal a fost acuzat de subordonarea tuturor factorilor de decizie și autoritate statală, din diverse structuri administrative, grație stării de asediu. DANCD, ședința din 17 noiembrie 1924, în *MOR*, nr. 16, din 29 noiembrie 1924, p. 207.

⁵⁵ Deputatul țărănist Grigore Cazacliu aprecia că prefecții militari nu s-au dovedit buni administratori ai județelor basarabene. DANCD, ședința din 28 octombrie 1924, în *MOR*, nr. 4, din 4 noiembrie 1924, p. 21.

grăniceri erau acuzate de administrarea, după bunul plac, a zonelor de graniță⁵⁶. Era percepută „o stare de nevroză, cauzată de faptul că este o încordare grozavă” în zona graniței⁵⁷.

În aceste condiții, schimbarea de guvern din anul 1928 presupunea ridicarea stării de asediu. Noua majoritate parlamentară ironiza îngrijorarea presei liberale, legată de această posibilă măsură și continua folosirea mai vechiului laitmotiv referitor la obsesiile fostului regim politic față de un ipotetic bolșevism al basarabenilor⁵⁸. Au existat promisiuni publice, de la tribuna forului legislativ, referitoare la această măsură⁵⁹. Unul dintre argumente era acalmia instaurată pe ambele maluri ale Nistrului. Deputatul social-democrat Romulus Dan observa că în ultimele luni „nu s-a întâmplat nimic extraordinar” pe Nistru⁶⁰. Această stare era percepută și de surse militare românești. Într-un raport al Comandamentului Corpului Grănicerilor din anul 1942, se recunoștea că, din 1918 până în 1941 „incidentele de frontieră” provocate de bolșevici au avut loc frecvent, „cu o întrerupere în anii 1930-1937 când a fost încheiat pactul de neagresiune [sic!] între România și U.R.S.S.”⁶¹. Cu toate acestea, zona stării de asediu (10-15 km în interiorul frontierei de pe Nistru) a fost menținută. Aceasta a provocat unele critici. Parlamentarilor nemulțumiți ai majorității li se adăuga grupul social-democraților, care, în dorința de a fi fideli doctrinei socialiste, manifestau un pacifism cu nuanțe extreme. Era formulată iarăși acuza comunismului artificial, creat de guvern în interes propriu⁶². Totuși, majoritatea parlamentară a susținut decizia guvernului de a menține zona stării de asediu. Se sublinia faptul că această realitate politico-administrativă viza agenții de peste Nistru și nu populația din Basarabia⁶³. Deputatul Pamfil Șeicaru arăta că, doar astfel autoritățile pot avea „siguranța necesară și posibilitatea de a identifica pe oricare”⁶⁴.

Granița de pe Nistru s-a dovedit a fi cea mai dificil de controlat. Grănicerii s-au confruntat cu agresiuni armate sporadice, cazuri de contrabandă sau spionaj⁶⁵. Până la reluarea relațiilor cu U.R.S.S. cetățenii români nu putea trece legal frontiera de la Nistru pentru simplul motiv ca pasaportul românesc își pierde validitatea pe teritoriul vecin⁶⁶. Totuși, au existat încercări de reglementare a diferitelor probleme de graniță. Primul acord încheiat între România și U.R.S.S. a fost referitor „la măsurile și procedeul de întrebuițat pentru prevenirea și aplanarea conflictelor pe Nistru”⁶⁷. Acest act a fost prezentat în Adunarea Deputaților de

⁵⁶ Țăranii basarabeni din satele riverane Nistrului aveau acces la apa acestuia în funcție de bunăvoința companiei de grăniceri din zona respectivă. DANCĐ, ședința din 12 iunie 1925, în *MOR*, nr. 156, din 11 octombrie 1925, p. 4238. Cel puțin regulamentele grănicerești prevedeau obligația persoanelor care aduc vite la pășunat sau muncă în zona graniței să posede un permis eliberat de autorități. Vezi *Retrospectivă...*, p. 289.

⁵⁷ Aprecierile lui Teodor Iacobescu. DANCĐ, ședința din 31 octombrie 1924, în *MOR*, nr. 7, din 7 noiembrie 1924, p. 75. Colegului său, P. Sfeciă, îi amintea de faptul că în localitățile de pe malul românesc al Nistrului, după ora 21, circulația pe străzi este interzisă, iar luminile trebuie stinse. DANCĐ, ședința din 12 iunie 1925, în *MOR*, nr. 156, din 1 octombrie 1925, p. 4238.

⁵⁸ DAD, ședința din 11 februarie 1929, în *MOR*, nr. 30, din 15 aprilie 1929, p. 888.

⁵⁹ Ministrul de război promitea „ridicarea completă” a acestei stări, care îndepărtase România de „popoarele civilizate”. DAD, ședința din 11 februarie 1929, în *MOR*, nr. 30, din 15 aprilie 1929, p. 888.

⁶⁰ Se considera că „trecerea [dezertarea, n. R.F.] unor grăniceri” era un fenomen obișnuit și în timpul când „toată Basarabia” era sub stare de asediu. DAD, ședința din 11 februarie 1929, în *MOR*, nr. 30, din 15 aprilie 1929, pp. 887-888.

⁶¹ Vezi documentul respectiv în Adrian Brișcă, *Raporturi de graniță sovieto-române. Noiembrie 1918-iunie 1941*, în *ArhT*, nr. 1/1996, p. 59.

⁶² Social-democratul Iacob Pistiner considera „comunismul din țară o invenție a Siguranței generale din România”. În replică, Pamfil Șeicaru se întreba ironic dacă agenții comuniști care trec Nistrul sunt o invenție a Siguranței Generale. DAD, ședința din 31 decembrie 1928, în *MOR*, nr. 8, din 23 ianuarie 1929, p. 348.

⁶³ DAD, ședința din 28 noiembrie 1930, în *MOR*, nr. 8, din 11 decembrie 1930, p. 95.

⁶⁴ DAD, ședința din 28 noiembrie 1930, în *MOR*, nr. 15, din 11 decembrie 1930, p. 95.

⁶⁵ Lucrările științifice referitoare la grănicerii români – cel puțin cele cunoscute de noi – prezintă doar în cazul graniței de pe Nistru aceste probleme. Vezi Mihai Caliniuc, Nicolae Ciobanu, *80 de ani în misiune la frontieră*, București, Edit. Ministerului de Interne, 1999, pp. 32-33.

⁶⁶ În pașapoartele românești era stipulată observația „sauf la Russie”. Alexandru Murad Mironov, 1934. *Deschiderea de legați la București și Moscova*, în *MI*, nr. 5/2000.

⁶⁷ Încheiat la Tiraspol, în ziua de 20 noiembrie 1923. Vezi *Relațiile...*, p. 207 și urm.

diferite oficialități, drept o dovadă a dorinței de cooperare bilaterală, cel puțin a părții române⁶⁸. Teoretic, textul tratatului era foarte clar și oferea cadrul juridic necesar rezolvării oricărui incident din zona frontierei⁶⁹. Cu toate acestea, funcționarea acestor Comisii a lăsat de dorit. Atât grănicerii sovietici, cât și cei români reprimau dr încercările de trecere frauduloasă a frontierei⁷⁰. În lunile ianuarie-februarie 1932 au fost asasinați atât șase basarabenii care încercau să treacă fraudulos în U.R.S.S., cât și 40 de transnistreni care doreau să se refugieze în România. Din nou, s-au auzit cereri ale reglementărilor relațiilor dintre cele două state vecine, lipsa acestora fiind socotită principala cauză a tragediei. Un deputat al minorităților naționale punea sub semnul întrebării utilitatea acestor comisii⁷¹. Dimpotrivă, alți parlamentari constatau cu ironie că aceste Comisii funcționează eficient doar în cazul repatrierilor forțate în U.R.S.S. ale transnistrenilor refugiați în România⁷². În februarie 1932, deputatul Serafim Filipescu critica tratamentul dur la care erau supuși aceștia de către autoritățile române⁷³. O posibilă explicație o oferea Constantin Argetoianu, care considera că Nistrul înghețat putea fi un „pod” nu doar pentru refugiații transnistreni, ci și pentru agenții bolșevici⁷⁴.

Guvernele României din perioada 1922-1934 s-au confruntau cu probleme asemănătoare. În Adunarea Deputaților, secretarii de stat ai Ministerului de Interne - Gheorghe Tătărăscu în 1925⁷⁵, Nicolae Ottescu în 1932⁷⁶, au luat apărarea grănicerilor români acuzați de împușcarea unor persoane care treceau fraudulos granița în U.R.S.S.. Atitudinea grănicerilor era considerată legală, conform consemnului militar. Ajunși la guvernare, național-țărăniștii constatau că jandarmii și-au schimbat „mentalitatea trecută [sic!]”⁷⁷ și evocau membri ai forțelor de ordine „care au murit înaintea *inamicului* [subl. R.F.] pe Nistru”⁷⁸. Toate guvernele din perioada la care ne referim și implicit parlamentarii majorității, considerau acțiunea grănicerilor conformă consemnului militar⁷⁹. În general se pronunțau în favoarea grănicerilor acuzați de abuzuri⁸⁰. Mai mult, în Parlamentul de la București a circulat la un moment dat

⁶⁸ Ministrul român de Externe aprecia faptul că această convenție „este în plină aplicațiune în momentul de față”. DANCD, ședința din 20 martie 1924, în *MOR*, nr. 73, din 5 aprilie 1924, p. 1967. Și subsecretarul de stat la Ministerul de Interne, Richard Franassovici, amintea opoziției faptului că „avem comisii mixte, care rezolvă conflictele pe Nistru”. DANCD, ședința din 17 iunie 1924, în *MOR*, nr. 106, din 11 iulie 1924, p. 2907.

⁶⁹ Conform tratatului respectiv, orice foc de armă tras de pe mal al Nistrului spre celălalt, trecerea sau tentativa de trecere a Nistrului fără autorizație prealabilă, ca și pedepsirea celor vinovați urmau să fie examinate de o Comisie Mixtă, româno-sovietică. Vezi *Relațiile...*, p. 207 și urm.

⁷⁰ Unele surse românești afirmau că paza malului sovietic al Nistrului a fost întărită la începutul deceniului al patrulea cu detașamente speciale ale G.P.U., iar pe alocuri s-a instalat sarmă ghimpată. N.P. Smochină, *Republica Moldovenească a Sovietelor*, București, Edit. Cartea Românească, f. a., p. 5.

⁷¹ Este vorba despre Samuel Singer. Deoarece cinci dintre basarabenii uciși erau evrei, deputații Partidului Evreiesc au luat atitudine. DAD, ședința din 26 februarie 1932, în *MOR*, nr. 51, din 12 martie 1932, p. 1919.

⁷² Din februarie 1924 refugiații treceau printr-un filtru birocratic mai complex. Ion Agrigoroaiei, Gheorghe Palade, *Basarabia în cadrul României întregite 1918-1940*, Chișinău, Edit. Universitat, 1993, p. 64.

⁷³ DAD, ședința din 18 februarie 1932, în *MOR*, nr. 45 din 5 martie 1932, p. 1622.

⁷⁴ DS, ședința din 20 februarie 1929, în *MOR*, nr. 20, din 16 aprilie 1929, pp. 570-571.

⁷⁵ Vezi Gheorghe Sbârnă, *Parlamentul și politica externă a României 1919-1940*, București, Edit. Sylvi, 2000, p. 105.

⁷⁶ El îi cataloga pe comuniștii uciși la graniță când încercau să treacă în U.R.S.S. drept „privilegiați ai alarmei”, o aluzie la „vaetele” presei. DAD, ședința din 2 februarie 1932, în *MOR*, nr. 33, din 18 februarie 1932, p. 1245.

⁷⁷ Afirmatia deputatului Teodor Iacobescu. În timpul opoziției, național-țărăniștii au fost principalii critici ai abuzurilor forțelor de ordine. DAD, ședința din 16 mai 1929, în *MOR*, nr. 67, din 17 iunie 1929, p. 2518.

⁷⁸ Afirmatia altui deputat P.N.Ț., Dimitrie Ionescu-Botoșani, care prezenta o listă cu jandarmi căzuți la datorie la frontiera cu U.R.S.S., „în urmărirea comuniștilor”. DAD, ședința din 24 iunie 1929, în *MOR*, nr. 87, din 7 august 1929, pp. 3275-3276.

⁷⁹ Primul-ministru Nicolae Iorga prezenta foarte succint un caz soldat cu victime: „oamenii trec Nistrul; nu este voie să treci Nistrul; te somează grănicerul și nu te oprești, trage grănicerul”. DAD, ședința din 2 februarie 1932, în *MOR*, nr. 33, din 18 februarie 1932, pp. 1245-1247.

⁸⁰ După evenimentele din februarie 1932, deputații Partidului Evreiesc și ai Partidului Social-Democrat au cerut o supra-anchetă, formată din reprezentanți ai Ministerelor de Interne și de Război, dar Nicolae Iorga a replicat că acest „incident discutabil” riscă să devină „un mijloc de al lovi în armată, care își riscă viața în fiecare moment la Nistru”. DAD, ședința din 2 februarie 1932, în *MOR* nr. 33, din 18 februarie 1932, pp. 1241-1243.

sintagma „800 de grăniceri [români]” uciși anual⁸¹. Se pare că aceasta era o figură de stil, deoarece numărul real ar fi fost mult mai redus⁸². În orice caz, asasinarea unui soldat la Nistru era considerată o agresiune la adresa statului român și o dovadă a ostilității U.R.S.S.⁸³. Uneori, în dorința de a prezenta grănicerii drept victime ale sovieticilor, se invocau clauze inexistente în regulamentele militare⁸⁴. Senatorul național-liberal Mihai Condruș afirma că „soldatul român dela Nistru are ordin să nu tragă chiar atunci când se trage asupra lui”⁸⁵.

O altă dovadă a eșecului reconcilierii româno-sovietice a fost propunerea ca între cele două state să aibă loc schimburi de populații. Această idee aparținea parlamentarilor de diferite orientări politice. În 1924, Nicolae Iorga considera că astfel se putea rezolva „în chip frumos și liniștit”⁸⁶ problema simpatizanților bolșevici. Și în 1932 social-democratul I. I. Mirescu a cerut deschiderea graniței „pentru o săptămână”. Se considera că astfel ar fi fost rezolvată civilizat o problemă gravă cu care se confruntau autoritățile române⁸⁷. De altminteri, politicienii cu simpatii comuniste, reale sau bănuite, au fost îndemnați ironic de a pleca „la Moscova” de-a lungul întregii perioade la care facem referire⁸⁸. Unii deputați au considerat că soluția ar fi fost un acord româno-sovietic, privind un schimb de populație. Acest acord ar fi rezolvat atât problema românilor transnistreni, cât și a basarabenilor cu simpatii bolșevice⁸⁹. Realizarea sa era gândită fie prin intermediul Ligii Națiunilor, fie prin intermediul unui „popor amic”⁹⁰. Era oferit exemplul Alsaciei și Lorenei⁹¹. Nu trebuie uitat însă că Franța și Germania erau semnatarele Tratatului de la Versailles, care stipula posibilitatea alegerii cetățeniei și țării pentru locuitorii celor două provincii. În cazul României ar fi fost vorba despre un schimb etno-politic.

În Adunarea Deputaților de la București, atât majoritatea cât și opoziția au recunoscut faptul că Nistrul era o barieră complexă, „un fel de dublu zid politic, național, vamal”⁹². Era utilizată, în mod peiorativ, sintagma „zid chinezesc”⁹³. În aceste condiții, în prima jumătate a deceniului al treilea, opoziția -în special parlamentarii țărăniști- critica ceea ce considera a fi lipsa de pragmatism a puterii politice. Dacă relațiile diplomatice nu erau încă posibile, doctorul Nicolae Lupu le separa de cele comerciale, arătând că „toate țările”(sic!) au reluat comerțul cu sovieticii, fără să fi recunoscut guvernul sovietic⁹⁴. Considerăm că nu pot fi făcute comparații,

⁸¹ Deputații Radu Matei și G. Cantacuzino-Grăniceru considerau că anual sunt uciși 800 de grăniceri. DAD, ședința din 2 februarie 1932, în *MOR*, nr. 33, din 18 februarie 1932, pp. 1242-1244.

⁸² N. Bosnief-Paraschivescu cerea o statistică precisă a numărului de soldați români „omorâți pe malul Nistrului de către bolșevicii sau de către cei cari sunt înfudați politice bolșevice”. DAD, ședința din 2 februarie 1932, în *MOR*, nr. 33, din 18 februarie 1932, p. 1244. Aceasta nu a fost prezentată. În schimb, un document oficial din 1942 menționa pentru perioada 1918-1941, la capitolul „Pierderi”, 31 de grăniceri morți la Nistru, 22 de răniți și 34 de dispăruți. Vezi Adrian Brișcă, *op. cit.*, p. 59.

⁸³ Când Iacob Pistiner a afirmat că în Cehoslovacia există un grup parlamentar comunist, un coleg i-a replicat că în țara vecină „soldații și grănicerii” nu sunt asasinați. DAD, ședința din 12 decembrie 1924, în *MOR*, nr. 43, din 22 ianuarie 1925, p. 999.

⁸⁴ Sau cel puțin despre o clauză necunoscută de noi.

⁸⁵ De altfel, el sublinia că acesta fapt ar fi impresionat Occidentul. DS, ședința din 2 aprilie 1932, în *MOR*, nr. 50, din 22 aprilie 1932, p. 1686. Or, regulamentele în vigoare la data respectivă prevedeau întrebuintarea armei „prin foc sau baionetă, fără somațiune”, „în caz de atac neașteptat”. Vezi *Retrospectivă...*, p. 274.

⁸⁶ Se aprecia că guvernul României ar fi trebuit să strămute în acest mod, peste Nistru, anumite „elemente” care simpatizau cu regimul bolșevic. DANCD, ședința din 15 noiembrie 1924, în *MOR*, nr. 15, din 28 noiembrie 1924, p. 190.

⁸⁷ Ar fi trebuit să fie lăsați să plece „toți” cei care doreau aceasta, indiferent de motiv. DAD, ședința din 2 februarie 1932, în *MOR*, nr. 33 din 18 februarie 1932, p. 1246.

⁸⁸ În iunie 1931, deputatul L.A.N.C., Nichifor Robu îl acuza pe Lucrețiu Pătrășcanu că reprezintă „Moscova” și îl îndemna să plece acolo. DAD, ședința din 16 iunie 1931, în *MOR*, nr. 2, din 19 iunie 1931, p. 77.

⁸⁹ Deputatul N. Bosnief-Paraschivescu considera că ar fi indicat „să plece în Rusia toți acei care cred că acolo pot să trăiască mai bine și să vină din Rusia toți moldovenii ca să se așeze în locul lor, aici”. DAD, ședința din 26 februarie 1924, în *MOR*, nr. 51, din 12 martie 1932, p. 1919.

⁹⁰ *Ibidem*.

⁹¹ Nicolae Iorga amintea exemplul Franței. DANCD, ședința din 15 noiembrie 1924, în *MOR*, nr. 15, din 28 noiembrie 1924, p. 190.

⁹² Cuvintele lui Take Ionescu, ministru de Externe și *ad-interim* la Finanțe. DAD, ședința din 4 august 1920, în *MOR*, nr. 39, din 13 august 1920, p. 792. Doctorul Daniel Ciugureanu constata același lucru. DAD, ședința din 21 februarie 1920, în *MOR*, nr. 49, din 2 martie 1920, p. 825.

⁹³ Expresia doctorului Nicolae Lupu. DANCD, ședința din 28 noiembrie 1923, în *MOR*, nr. 21, din 15 decembrie 1923, p. 321.

⁹⁴ DANCD, ședința din 30 noiembrie 1923, în *MOR*, nr. 23, din 19 decembrie 1923, p. 364.

în condițiile în care litigiul româno-sovietic bloca orice posibilă cooperare, cu excepția Comisiilor Mixte. Ceea ce opoziția nu știa sau nu dorea să recunoască era faptul că sovieticii nu erau interesați de un astfel de acord cu România⁹⁵. O dovadă a fost faptul că nici guvernele național-tărăniste nu au reușit reluarea comerțului cu U.R.S.S.. Doctorul Nicolae Lupu, care în anii guvernării național-liberale criticase lipsa unui acord cu sovieticii, accepta, în 1930, că aceasta se datorează „opoziției rusești de a găsi un aranjament oarecare”⁹⁶. Ca o ironie a sorții, deputați ai noilor majorități comentau profiturile excelente ale diverselor companii străine care importau produse sovietice; ale societăților de navigație ungurești care transportau pe Dunăre mărfuri sovietice⁹⁷. Dar pentru toate guvernele de la București din perioada la care facem referire, politica „trece[a] înaintea oricăror interese comerciale” în ceea ce privea relațiile economice cu U.R.S.S.⁹⁸. De altfel, după reluarea relațiilor diplomatice, în 1934, comerțul româno-sovietic nu a cunoscut o dezvoltare considerabilă.

Anul 1918 a schimbat complet o realitate veche de 100 de ani. În condițiile în care produsele basarabene își aflau cu greu locul pe piața românească, vechile debușee din Imperiul Rus erau regretate de oamenii politici originari din această provincie⁹⁹. Se critica politica guvernului român, acuzat că nu acordă nici o atenție „Basarabiei agricole”, prezentându-se situații disperate¹⁰⁰. Existau relatări despre defrișări de vii și livezi arse datorită lipsei de debușee¹⁰¹. Această realitate era regretată de întreg spectrul politic românesc, inclusiv social-democrații¹⁰² și extrema dreaptă¹⁰³. Cu toate acestea, nici după reluarea relațiilor diplomatice fructele din Basarabia nu au recăștigat piața vecinului estic¹⁰⁴. Situația era agravată deoarece unele produse deficitare în Basarabia, aduse cândva din alte regiuni ale Imperiului Rus, lipseau din gospodăriile țărănești. În condițiile închiderii graniței economice dinspre Răsărit, se considera natural ca sarea, petrolul, să fie aduse din „regatul vechi”¹⁰⁵. În anul 1928 exploatarea de sare din lacurile sărate basarabene încă erau nefuncționale din varii motive¹⁰⁶. Și în deceniul al patrulea se constatau aceleași realități¹⁰⁷. Situația avea să se rezolve ulterior, dar cel puțin în perioada la care ne referim a generat nemulțumiri. Au existat, totuși, schimburi economice între Basarabia și restul țării¹⁰⁸.

Aceste probleme erau recunoscute de către autoritățile române și prezentate omologilor sovietici, tocmai în scopul de a grăbi reluarea relațiilor comerciale¹⁰⁹. Autoritățile române ar fi

⁹⁵ În septembrie 1923, Ghiorgi Cicerin afirma în particular că „un tratat comercial complet și definitiv ar contribui la consolidarea Basarabiei în cadrul României”. El considera că pentru U.R.S.S. ar fi fost de dorit „doar o înțelegere comercială provizorie și limitată, cu amendamentul că ea nu soluționează chestiunea referitoare la reglementarea frontierei”. *Relațiile...*, p. 203.

⁹⁶ DAD, ședința din 12 mai 1930, în *MOR*, nr. 53, din 4 august 1930, p. 2227.

⁹⁷ DAD, ședința din 20 martie 1931, în *MOR*, nr. 68, din 23 martie 1931, p. 1695.

⁹⁸ Concluzia lui Grigore Gafencu. *Ibidem*.

⁹⁹ Dumitru Bogos, deputat de Lăpușna, afirma că înainte de război, provincia de peste Prut „exporta” în Rusia fructe în valoare de un miliard de lei. DAD, ședința din 28 noiembrie 1930, în *MOR*, nr. 8, din 11 decembrie 1930, p. 96.

¹⁰⁰ Conform deputatului țărănist Grigore Cazacliu, „cei mai bogați oameni din județul Orhei”, probabil agricultori sau comercianți, erau muritori de foame. DANCĐ, ședința din 28 octombrie 1924, în *MOR*, nr. 4, din 4 noiembrie 1924, p. 22.

¹⁰¹ DANCĐ, ședința din 18 noiembrie 1924, în *MOR*, nr. 17, din 2 decembrie 1924, p. 230.

¹⁰² G. Grigorovici recunoștea suferințele basarabenilor, care au avut „legături economice [înainte de 1914, n. R.F.] în Rusia”. DAD, ședința din 9 aprilie 1932, în *MOR*, nr. 83, din 12 mai 1932, p. 3844.

¹⁰³ A.C. Cuza, cunoscut pentru opiniile sale antisovietice, prezenta perspectivele politicii de „marmeladă” a României. Pentru deputatul respectiv, „Rusia” reprezenta un debușeu „enorm”, care în perspectivă ar fi putut aduce profituri considerabile statului român. DAD, ședința din 28 mai 1930, în *MOR*, nr. 59, din 26 august 1930, p. 2920.

¹⁰⁴ În a doua jumătate a deceniului al patrulea, exporturile de fructe basarabene se făceau în Occidentul Europei și în Africa. Anton Moraru, *Istoria Românilor: Basarabia și Transnistria (1812-1993)*, Chișinău, 1995, p. 221.

¹⁰⁵ Afirmațiile lui Daniil Ciugreanu. El amintea de petrol și sare, inexistente în subsolul Basarabiei. DAD, ședința din 21 februarie 1920, în *MOR*, nr. 49, din 2 martie 1920, p. 825.

¹⁰⁶ Eugeniu N. Giurgea, *Din trecutul și prezentul Basarabiei*, București, 1928, p. 204.

¹⁰⁷ Vezi discursul critic al lui Victor Efimiu. DAD, ședința din 24 noiembrie 1932, în *MOR*, nr. 7, din 30 noiembrie 1932, p. 71.

¹⁰⁸ Vezi Anton Moraru, *op. cit.*, p. 221.

¹⁰⁹ O scrisoare trimisă de Ghiorgi Cicerin lui Leonid Krassin, în septembrie 1923, amintea „mare[a] înșuflețire” cu care un oficial român a exprimat intenția guvernului său de a avea relații comerciale cu U.R.S.S.. Aceasta în condițiile în care autoritățile din România se confruntau cu un adevărat „asalt” al comercianților nemulțumiți din dreapta Nistrului. *Relațiile...* p. 206.

dorit o reluare grabnică a circulației vaselor, aceasta fiind „absolut necesară” exportului de produse basarabene¹¹⁰. Însă navigația pe Nistru nu a fost reluată, cel puțin până în anul 1934; practic o altă consecință a diferendului româno-sovietic. Un acord în acest sens nu a putut fi posibil, în condițiile în care România ar fi dorit „drepturi comune asupra fluviului”, iar sovieticii înțelegeau că aceasta ar fi echivalat cu recunoașterea unei frontiere existente *de facto*¹¹¹. În Parlament, această situație provoca noi evocări ale perioadei antebelice, când existau legături strânse între cele două maluri ale Nistrului, iar vechea graniță de pe Prut era mai permisivă¹¹². Imposibilitatea unui trafic liber de persoane între România și U.R.S.S. a generat critici. În anii când s-au aflat în opoziție, deputații Partidului Țărănesc și-au manifestat deschis disponibilitatea de a vizita diverse locuri din lume, inclusiv „Rusia”, pentru a vedea „ce e acolo”¹¹³. Doctorul Nicolae Lupu constata ironic că un pașaport „costă foarte mult”¹¹⁴, o aluzie la faptul că pașapoartele cetățenilor români aveau stipulată expres lipsa vizei pentru U.R.S.S.¹¹⁵.

Un alt aspect pozitiv din trecut îl constituia situația localităților basarabene riverane Nistrului. Înainte de război, acestea erau adevărate stațiuni balneare frecventate de intelectualii din Rusia¹¹⁶. Doctorul Nicolae Lupu afirma că „în toate zilele pluteau pe el [Nistru, n. R.F.] vapoare și vaporase care ajutau la înflorirea vieții orașului [Soroca-n. R.F.] și care făceau și legătura poștală cu Odessa”¹¹⁷. După 1918, orașul respectiv devenise o „stațiune climaterică de interes local [subl. R.F.]”¹¹⁸. Pentru parlamentarii români, Nistrul devenise un râu „pustiu”¹¹⁹, „un canal mort, păzit de sentinele și brăzdat de șuierăturile gloanțelor”¹²⁰. Specialiștii constatau faptul că, datorită lipsei navigației „de ani de zile”, nu a mai fost dragat, iar navigația „este cu totul împiedicată” din punct de vedere tehnic, nu doar politic¹²¹. În condițiile în care un acord cu sovieticii era destul de incert, guvernul României a considerat Prutul o alternativă. Ministrul lucrărilor publice, Ion Petrovici, îl numea, o posibilă „arter[ă] principală în cuprinsul Moldovei întregite”¹²².

Pe întreg parcursul perioadei la care ne referim, lipsa cooperării bilaterale se făcea simțită. Politicienii români sperau ca legătura dintre Marea Nordului și Marea Neagră să fie făcută „prin rețeaua de cale ferată a Basarabiei”, în detrimentul portului Odessa¹²³. În anul 1924, normalizarea căilor ferate din Basarabia a fost un prilej pentru deputatul I. Simionescu de a saluta efectiv ruperea oricăror posibile legături cu U.R.S.S.-ul¹²⁴. Lucrările românești oficiale din epocă recomandau „o linie ferată interioară, care să nu atingă linia Nistrului”¹²⁵. O legătură între Sudul Basarabiei și portul Constanța, via Tulcea, a constituit un deziderat public atât al autorităților, cât și

¹¹⁰ Fapt observat și de către unul dintre membrii delegației sovietice, în septembrie 1923, la Tiraspol. *Relațiile...*, p. 205. Pe Nistru se transportau, înainte de 1914, cereale, materiale de construcție și alte bunuri. Eugeniu N. Giurgea, *op. cit.*, p. 248.

¹¹¹ Pentru oficialitățile sovietice Nistrul era un râu interior; ele nu acceptau încheierea unui asemenea tratat. *Relațiile...*, p. 204.

¹¹² Nicolae Lupu amintea că unii basarabeni vizitau anual România antebelică. DANCD, ședința din 28 noiembrie 1923, în *MOR*, nr. 21, din 15 decembrie 1923, p. 321.

¹¹³ Afirmatia lui Ion Mihalache. DANCD, ședința din 29 noiembrie 1924, în *MOR*, nr. 26, din 18 decembrie 1924, p. 396.

¹¹⁴ *Ibidem*.

¹¹⁵ Vezi nota 55.

¹¹⁶ În județul Hotin, pe malul Nistrului, N. Alexandri organizase înainte de 1914 o mică stațiune balneară pentru pictorii orașeni pe timp de vacanță. Iurie Colesnic, *Basarabia Necunoscută*, vol. III, Chișinău, Edit. Museum, 2000, p. 274.

¹¹⁷ Soroca era un „centru civilizat” unde pictorii și literații din Odessa și Harkov își petreceau vacanțele. DAD, ședința din 12 mai 1930, în *MOR*, nr. 53, din 4 august 1930, p. 2227.

¹¹⁸ *Enciclopedia României: Țara Românească*, vol. II, București, Imprimeria Națională, 1938, p. 420.

¹¹⁹ Afirmatia doctorului Nicolae Lupu. DAD, ședința din 12 mai 1930, în *MOR*, nr. 53, din 4 august 1930, p. 2227.

¹²⁰ Victor Eftimiu, DAD, ședința din 24 noiembrie 1932, în *MOR*, nr. 7, din 30 noiembrie 1932, p. 71.

¹²¹ Eugeniu N. Giurgea, *op. cit.*, pp. 248-249. Respectivul era subdirector general al Institutului Geodezic al României.

¹²² DAD, ședința din 19 mai 1921, în *MOR*, nr. 96, din 5 iunie 1921, p. 2522. În acest spirit au existat în epocă idei de transformare a lașului în port cu acces la Prut, considerat râul principal al Moldovei. Vezi Constantin Ostap, Ion Mitican, *Cu lași mână în mână*, lași, Edit. Dosoftei, 1997, pp.30-33.

¹²³ Înainte de 1918, căile ferate din Basarabia fuseseră construite pentru a deservi portul Odessa. Vezi Nicolae Petculescu, *Problema C.F.R.: istoric, completări, îmbunătățiri*, București, Cultura Națională, 1923, *passim*.

¹²⁴ Cunoscutul geograf se referea la schimbarea ecartamentului larg, rusesc, cu cel românesc, mai îngust și își exprima speranța că această realitate „a întors privirile celor de la Nistru de la Mohilev, Tiraspol sau Odessa spre interiorul țării”. DANCD, ședința din 22 ianuarie 1924, în *MOR*, nr. 36, din 24 decembrie 1923, p. 799.

¹²⁵ Aceasta ar fi folosit intereselor economice și militare ale României. Eugeniu N. Giurgea, *op. cit.*, p. 238.

al parlamentarilor, pe parcursul întregii perioade interbelice¹²⁶. În perioada la care facem referire, România și Uniunea Sovietică au fost angrenate într-un război de imagine. Încă din primii ani de existență ai statului bolșevic diverși miniștri, parlamentari români -în special din dreapta spectrului politic-au perceput Nistrul drept o falie între două civilizații distincte¹²⁷, una a ordinii burgheze, alta a terorii bolșevice¹²⁸. Râul respectiv ar fi separat civilizația „occidentală” de „acea a lui Stalin”¹²⁹. Unii intelectuali de stânga, favorabili apropierii româno-sovietice, au căutat să atenuze imaginea acestei falii, subliniind sinteza „latino-slavă”¹³⁰, care apropia România „ca pământ, ca posibilități de adaptare, ca stare de civilizație”¹³¹, mai mult de vecinul sovietic decât de statele occidentale.

Un argument solid al partizanilor faliei de civilizație a reprezentat refugiarea în România a transnistrienilor de-a lungul perioadei la care facem referință. În special parlamentarii majorității prezentau cu satisfacție imaginea de „rai pământesc” a României pentru refugiații de pe malul stâng al râului¹³². În schimb, era ironizat utopicul „rai” sovietic¹³³. Mai ales în anii 1929-32, au existat relatări despre refugiul transnistrienilor în România, datorat cauzelor economice¹³⁴. În special deputații basarabeni aminteau despre motivele acestor refugieri, „foame și durere”¹³⁵, despre „zile[le] grele” ale transnistrienilor, care își căutau scăparea pe pământul ospitalier al României¹³⁶. Majoritatea politicianilor români considerau aceste refugieri o lovitură de imagine pentru Uniunea Sovietică¹³⁷. Această perspectivă era puternic înrădăcinată în conștiința românilor. În anii '30, diverși parlamentari au arătat avantajul prezenței refugiaților transnistrieni în țară. Ei ar fi reprezentat „o oglindă vie a pretinsului rai sovietic”¹³⁸. Acesta ar fi fost motivul pentru care sovieticii îi împiedicau pe refugiați să treacă în România, „deoarece se știa că orice fugăr din Uniunea Sovietică era cel mai înfocat și efice propagandist împotriva comunismului”¹³⁹.

Pentru majoritatea parlamentarilor români, încă din primii ani ai existenței statului vecin comunist, țărani de la Nistru, „de orice naționalitate”, observau realitățile sovietice și

¹²⁶ Și în anul 1936, I. N. Drăghici pleda pentru construcția căii ferate Babadag-Tulcea, care ar fi putut constitui continuarea altei căi ferate, Tulcea-Ismail, o posibilă legătură a Basarabiei cu principalul port românesc la Marea Neagră. DAD, ședința din 23 noiembrie 1936, în *MOR*, nr. 3, din 2 decembrie 1936, p. 21.

¹²⁷ În anul 1922, prim-ministru Ion I. C. Brătianu amintea de Conferința de la Genova, unde s-au examinat „raporturile dintre Rusia și Europa, sau mai bine spus dintre civilizația lumii și [...] Rusia [sic!]”. DAD, ședința din 20 iunie 1922, în *MOR*, nr. 28, din 29 iunie 1922, p. 609.

¹²⁸ Afirmația lui Ion Inuleț, ministru secretar de stat. DANCD, ședința din 3 decembrie 1924, în *MOR*, nr.30, din 30 decembrie 1924, p. 491.

¹²⁹ După cum constata național-liberalul Mihai Condruș. DS, ședința din 2 aprilie 1932, în *MOR*, nr. 50, din 22 aprilie 1932, p. 1686.

¹³⁰ În 1920, socialistul N.D. Cocea a prezentat spiritul românesc drept o îmbinare între „limpedele geniu latin și misticismul slav”. El considera aceasta drept „o fericire [șansă, n. R.F.] pentru noi”. DAD, ședința din 28 iulie 1920, în *MOR*, nr. 31, din 31 iulie 1920, p. 528.

¹³¹ Victor Eftimiu afirma că, „suntem [ca neam, n. R.F.] mai aproape de poporul rusesc, decât de Occidentul cu o civilizație milenară”. G. A. Cuza a calificat această afirmație drept o „monstruozitate”. DAD, ședința din 24 noiembrie 1932, în *MOR*, nr. 7, din 30 noiembrie 1932, p. 74.

¹³² Ion Inuleț mărturisea că aceasta era impresia celor „care vin de peste Nistru”, o aluzie la nemulumițiile basarabenilor privind viața cotidiană. DAD, ședința din 27 decembrie 1919, în *MOR*, nr. 22, din 22 ianuarie 1920, p. 296. Generalul Henri Cihoski, ministru de război, amintea de grănicerii români care au fugit în U.R.S.S. și s-au întors de bună voie, „îngrozii” de realitățile de acolo. DAD, ședința din 11 februarie 1929, în *MOR*, nr. 30, din 15 aprilie 1929, p. 886.

¹³³ Senatorul P.N.Ț. Ștefan Graur ironiza scopul bolșevicilor, de a realiza „după părerile lor [sic!] maximum de fericire omenească pe tot pământul”. DS, ședința din 16 decembrie 1929, în *MOR*, nr. 9, din 18 februarie 1930, p. 132.

¹³⁴ În primii ani după instaurarea regimului bolșevic, refugierile aveau un caracter politic și cuprindeau în special intelectualitatea transnistriană. Ulterior, mai ales din anul 1928, când seceta a coincis cu începutul colectivizării agriculturii, mase mari din diverse categorii sociale au trecut ilegal în România. N.P. Smochină, *op. cit.*, p. 3.

¹³⁵ Afirmația doctorului P. Cazacu. DAD, ședința din 26 februarie 1932, în *MOR*, nr. 51, din 12 martie 1932, p. 1920.

¹³⁶ Național țărănistul Teodor Iacobescu, DAD, ședința din 16 iunie 1931, în *MOR*, nr. 3, din 20 iunie 1931, p. 96.

¹³⁷ Cunoscutul diplomat Frederic Nanu remarcă faptul că orice „dubiu” al țăranilor basarabeni legat de o posibilă „reunire[...] cu Rusia” ar fi fost înlăturat de „fluxul de refugiați-inclusiv mulți evrei deziluzionați care încercau să treacă Nistrul noaptea, sub focul gărzilor bolșevice de frontieră, pentru a scăpa de foame, teroare și războiul civil ce băntuia în cealaltă parte”. Frederic C. Nanu, *Politica externă a României 1919-1933*, Iași, Institutul European, 1993, p. 126.

¹³⁸ DS, ședința din 19 aprilie 1932, în *MOR*, nr. 65, din 22 iunie 1932, p. 2783.

¹³⁹ Citat din protestul unui grup de români transnistrieni către Liga Națiunilor, în 1932. *Așud* Ludmila Rotari, *op. cit.*, p. 273.

realizau „perfect [...] ce este dincolo de graniță”¹⁴⁰. Sintagma „în Rusia este și mai rău” era criticată, fiind considerată o încercare de a minimaliza problemele Basarabiei”¹⁴¹. Încă din primii ani ai regimului sovietic, parlamentarii de dreapta criticau orice posibilă aluzie la aspecte pozitive de peste Nistru¹⁴². Se vorbea despre „granița blestemată între noi și haosul sovietic”, „iadul bolșevic”¹⁴³, „râu blestemat”, vecini sălbatici”¹⁴⁴. În unele momente de tensiune diplomatică, sovieticii erau numiți „sălbatici”, în opoziție cu „statele civilizate” ale lumii¹⁴⁵. Existau și voci care îndemneau la echidistanță față de realitățile sovietice, în general parlamentari cu simpatii de stânga, mai ales unii național-țărâniști¹⁴⁶. Ei nu glorificau U.R.S.S.-ul, cum făcuseră socialiștii în anii '20.

În același timp, orice aspect al vieții sociale, economice și culturale de pe malul românesc al Nistrului era privit cu grijă în Parlamentul de la București. În special parlamentarii basarabeni corelau aspectele negative din provincie cu aspectul de front ideologic al graniței. În repetate rânduri s-a subliniat faptul că granița estică este cea mai expusă din punct de vedere doctrinar. Deputatul Teodor Iacobescu aprecia că acolo, „curente cu care [populația] vine în atingere sunt cu totul altele și mai periculoase decât cele din provinciile de peste Carpați sau Vechiul Regat”¹⁴⁷. În același timp, era subliniată prezența masivă a minorităților naționale în zonele de graniță. Orice abuz al administrației basarabene, lipsa de seriozitate a unor cadre didactice, probleme ale Bisericii din județele de frontieră au fost speculate de către opoziție, fiind considerate afronturi aduse securității naționale¹⁴⁸. În timpul guvernărilor național-liberale, unii parlamentari țărâniști ironizau „rolul civilizator și cultural” al României în această parte a Europei și cereau guvernului „să pună mai multă stăruință în acest sens”¹⁴⁹.

Totuși, aceste probleme generau un sentiment de solidaritate parlamentară. Majoritatea, membrii guvernului, acceptau că aspectele negative trebuiesc schimbate, în condițiile în care de ele depindea siguranța națională a țării¹⁵⁰. Uneori aprecierile luau o turnură teatrală și se încerca folosirea imaginii frontierei în scopuri pur partinice. Atunci, adversarii politici luau atitudine, iar sentimentul de solidaritate dispărea din Adunarea Deputaților¹⁵¹. De asemenea, aspectele sovietice pozitive vizibile de pe malul românesc provocau uneori

¹⁴⁰ DAD, ședința din 16 iunie 1931, în *MOR*, nr. 3, din 20 iunie 1931, p. 96. În 1920, deputatul Ion Pelivan afirma impresia țăranilor din provincia respectivă, că „peste Nistru este bucluc”. DAD, ședința din 10 iulie 1920, în *MOR*, nr. 18, din 15 iulie 1920, p. 281.

¹⁴¹ „Eu nu grăiesc pentru Rusia, eu grăiesc pentru noi, că ne-am unit”, replica basarabeului C. Bivol unei astfel de afirmații. DAD, ședința din 26 decembrie 1919, în *MOR*, nr. 22, din 22 ianuarie 1920, p. 276.

¹⁴² Averescanul Gh. Becescu-Sylvan afirma ironic că, „în Rusia revoluționară curg râuri de lapte și miere, acolo este fericirea și armonia universală”. DS, ședința din 20 februarie 1920, în *MOR*, nr. 31, din 27 februarie 1920, p. 334.

¹⁴³ Afirmațiile senatorului C. Ionescu-Berechet. DS, ședința din 5 martie 1932, în *MOR*, nr. 37, din 15 martie 1932, p. 953.

¹⁴⁴ Constatarea I.P.S.S. Pimen, Mitropolitul Moldovei și Bucovinei, care protesta împotriva actelor contra românilor care se refugiau de peste Nistru. DS, ședința din 11 martie 1932, în *MOR*, nr. 42, din 29 martie 1932, p. 1179.

¹⁴⁵ Aprecierea lui Gheorghe I. Brătianu după incidentele de la Olănești. DAD, ședința din 25 martie 1932, în *MOR*, nr. 68, din 9 aprilie 1932, pp. 2668-2669.

¹⁴⁶ Victor Eftimiu critica presa „capitalistă”, care prezenta doar „mizerii, numai munci forțate, numai asasinate”. DAD, ședința din 24 noiembrie 1932, în *MOR*, nr. 7, din 30 noiembrie 1932, p. 39. În mod plastic, era amintită percepția Rusiei Țariste din perioada antebelică, drept „o pădure de spânzurați, un câmp imens, înghețat, Siberiei, întineric, dezolare”, în condițiile în care „lucruri frumoase s-au făcut [și n.R.F.] pe vremea țărilor”. *Ibidem*.

¹⁴⁷ DANCD, ședința din 13 decembrie 1924, în *MOR*, nr. 44, din 23 ianuarie 1925, p. 1021. „Acolo este primejdia”, indica și colegul său de partid, Vladimir Cazacliu, cerând îmbunătățirea condițiilor de învățământ. DAD, ședința din 18 noiembrie 1924, în *MOR*, nr. 17, din 2 decembrie 1924, p. 233.

¹⁴⁸ Vezi notele.

¹⁴⁹ Afirmația doctorului Nicolae Lupu, care considera „bombastică” sintagma respectivă. DANCD, ședința din 29 ianuarie 1923, în *MOR*, nr. 24, din 13 februarie 1923, p. 650.

¹⁵⁰ Țărâniștul Ion Buzdugan afirma că românii trebuiau să fie „un popor sănătos și puternic”, capabil să edifice „în Orient cetatea românismului și a civilizației latine”. Toată Adunarea a aplaudat acest discurs, iar ministrul de Finanțe, Vintilă I.C. Brătianu a promis că guvernul va căuta o rezolvare a acestor probleme. DANCD, ședința din 12 noiembrie 1923, în *MOR*, nr. 10, din 21 noiembrie 1923, p. 72.

¹⁵¹ Cu ocazia împlinirii a șase ani de la Unire, Ion Inculceț, secretar de stat, amintea că a făcut o călătorie împreună cu primul ministru pe malul Nistrului, iar acesta a coborât „până în apele lui”, moment care i-a generat o „emoție adâncă”. Ironic, țărâniștul Eduard Mirto a întrebat dacă Ionel I. C. Brătianu nu „a luat apă la galoși”. DANCD, ședința din 3 decembrie 1924, în *MOR*, nr. 30, din 30 decembrie 1924, p. 491.

comparații critice în Parlament. Teodor Iacobescu semnală o inferioritate vizibilă a calității vieții grănicerilor români de pe Nistru în comparație cu cei sovietici¹⁵². Deputatul basarabean se întreba „ce proces sufletesc se petrece în sufletul simplu al țaranului nostru”, privind această stare de fapt¹⁵³. De asemenea, în mai multe rânduri, în Parlament s-au prezentat problemele grănicerilor legate de cartuirii¹⁵⁴.

Un alt exemplu era situația digurilor de pe Nistru, abandonate de partea română, fapt care cauza inundații frecvente¹⁵⁵. Dezastrele din zona riverană erau prezentate de parlamentarii basarabeni nu atât ca o neglijență a autorităților române; se făcea o comparație cu digurile „formidabile” din partea sovietică, datorită cărora revărsările afectau „cu o înzecită putere” malul românesc¹⁵⁶.

În același spirit, prioritatea oferirii de fonduri pentru ridicarea unui „locaș sfânt” într-un sat situat lângă graniță era percepută de Teodor Iacobescu drept un gest de sfidare față de politica ateistă sovietică, a „revoluționarilor [sic!] de pe Nistru”¹⁵⁷. Totuși, majoritatea Adunării nu a fost impresionată, considerând că toate localitățile sinistrate datorită inundațiilor din acea vară trebuiau ajutate în mod egal, fără preferințe¹⁵⁸. De asemenea, în spiritul obținerii de fonduri pentru Universitatea din Iași, deputatul Petre Andrei menționa pericolul ca unii studenți basarabeni să fie atrași de „Universitatea” din Balta¹⁵⁹. Un pol opus acestei instituții ar fi putut fi Universitatea ieșeană, socotită o „fortăreță culturală puternică”, care „să facă pe toți, și pe cei puțini [subl. R.F.] care or fi înclinați să privească spre răsărit, să-și îndrepte atenția și privirea spre acest centru al românismului cultural, spre Iași”¹⁶⁰. Cel puțin în deceniul al treilea, autoritățile române nu s-au confruntat cu acest pericol. Iașul a fost un pol al studențimii dintre Prut și Nistru¹⁶¹, fapt care se poate explica și prin avantajele materiale ale acestora¹⁶².

Așadar, la sfârșitul Primului Război Mondial, deputații din Parlamentul de la București au perceput Nistrul drept o falie complexă, care separa țara noastră de Rusia Sovietică din mai multe

¹⁵² Teodor Iacobescu considera aceasta „politica meschină a sovietelor”, de a de a oferi hrană și echipament grănicerilor „spre a arăta soldaților noștri că la ei soldații sunt mai bine îngrijiiți”. DANCD, ședința din 13 decembrie 1924, în *MOR*, nr. 44, din 23 ianuarie 1925, pp. 1008-1009. Generalul George Mărdărescu, ministrul de Război, considera că nu are cunoștință despre realitățile din armata română semnalate, dar le-a considerat veridice, considerând că vina aparține exclusiv superiorilor acelor soldați. *Ibidem*.

¹⁵³ DANCD, ședința din 13 decembrie 1924, în *MOR*, nr. 44, din 23 ianuarie 1925, pp. 1008-1009.

¹⁵⁴ Deoarece în Basarabia țaristă fuseseră puține cazărni, practicându-se cartuirea în casele civililor din zonă, frontiera de pe Nistru era singura unde grănicerii români nu aveau pichete proprii. *Ibidem*. Cu alt prilej, Serafim Filipescu arăta că în „centrul moldovenesc” Volintiri, din județul Cetatea Albă, de aproximativ 10 ani membrii batalionului de vânători locuiau în casele oamenilor din sat. El indica o posibilă locație, într-un sat vecin, unde clădirea unei școli de agricultură fusese dezafectată”. DAD, ședința din 25 martie 1932, în *MOR*, nr. 68, din 9 aprilie 1932, p. 2671.

¹⁵⁵ Inundațiile au reprezentat o problemă serioasă, în condițiile în care regiunea Tighinei era „inundabilă” a Nistrului, avea centrul principal în orașul Tighina. Ea este descrisă astfel în *Enciclopedia României. Cadre și Producție*, vol. III, București, Imprimeria Națională, 1939, p. 423.

¹⁵⁶ I. Spinei, deputat de Tighina, compara digurile din zona inundabilă Chițcani. Cel din partea românească era abandonat. În schimb, „tovarășii de dincolo” îl realizaseră. DAD, ședința din 23 iunie 1930, în *MOR*, nr. 84, din 3 octombrie 1930, p. 4635. Și Dumitru Iov considera că „prăpădul s-a mărit” datorită digului sovietic din apropierea orașului Soroca. DS, ședința din 12 aprilie 1932, în *MOR*, nr. 58, din 25 mai 1932, pp. 2085-2086.

¹⁵⁷ Deputatul aprecia situația aceluia sat din comuna Slobozia, județul Soroca, drept „excepțională”, fiind situat pe malul Nistrului, „în vecinătatea Sovietelor”. DAD, ședința din 24 august 1932, în *MOR*, nr. 16, din 29 august 1932, p. 385.

¹⁵⁸ *Ibidem*.

¹⁵⁹ La începutul deceniului al patrulea, instituția din U.R.S.S. era percepută ca având „un oarecare caracter românesc, pentru a mormi, a atrage pe unii din basarabeni”. DAD, ședința din 2 mai 1932, în *MOR*, nr. 96, din 11 iunie 1932, p. 2409. Se pare că era vorba despre un „politehnicum moldovenesc”. N.P. Smochină, *op. cit.*, p. 20. Această instituție nu este menționată în alte studii privind Transnistria.

¹⁶⁰ DAD, ședința din 2 mai 1932, în *MOR*, nr. 96, din 11 iunie 1932, p. 2409.

¹⁶¹ În anul 1921, doctorul Nicolae Lupu observa aflarea studenților basarabeni către Universitatea din Iași. DAD, ședința din 19 mai 1921, în *MOR*, nr. 96, din 5 iunie 1921, p. 2527. Opt ani mai târziu, Pantelimon Halippa, în calitate de membru al guvernului, reafirma fidelitatea studenților basarabeni față de statul român. DS, ședința din 12 decembrie 1929, în *MOR*, nr. 8, din 13 februarie 1930, p. 104.

¹⁶² Studenții basarabeni și transnistreni beneficiau de facilități la înscriere și pe parcursul studiilor. Vezi Ion Agrigoroaiei, Gheorghe Palade, *op. cit.*, p. 95.

puncte de vedere. Partea română l-a considerat o graniță de stat, în timp ce pentru sovietici el a fost doar o delimitare provizorie. În aceste condiții, cel puțin până în 1934, respectivul râu a fost perceput ca o iminentă linie de front. Fortificarea malului românesc era cerută insistent de deputați ai diverselor partide, iar lucrările de acest gen de pe malul sovietic generau îngrijorare la București. Propunerile unor deputați privind schimburi de populație și colonizări cu caracter etnic la graniță, menținerea stării de asediu de-a lungul Nistrului, reprezentau dovada tensiunilor diplomatico-militare de o parte și de alta a Nistrului.

Lipsa unor relații economice era regretată, mai ales în condițiile în care vechile debușee rusești nu au fost înlocuite de o alternativă viabilă. Toți deputații români doreau o modificare a acestor stări de fapt. Unii considerau că schimbările ar putea fi realizate imediat, alții sperau că va fi posibil în perspectivă. Lipsa cooperării a generat o concurență, portul Constanța fiind considerat un pol opus Odessei, iar Prutul, ca râu intern, o alternativă pentru navigație.

Nistrul era considerat o barieră ideologică. Ideea de frontieră a civilizației latine, occidentale a fost prezentă în diverse dezbateri și a aparținut parlamentarilor de diverse orientări politice. În aceste condiții, nivelul de trai al simplului cetățean, calitatea învățământului, prosperitatea instituțiilor religioase din zonele graniței estice erau considerate măsuri menite să evite răspândirea propagandei bolșevice. De asemenea, în Camera Deputaților s-a urmărit atenuarea anumitor percepții ale realităților sovietice vizibile de pe malul drept al Nistrului, care ar fi putut pune în inferioritate România față de statul vecin. Putem observa o continuitate politică în ceea ce privește percepția frontierei de la Nistru, indiferent de doctrinele partidelor ajunse la guvernare. O privire atentă percepe diferența dintre obișnuitele dispute politice și înțelegerea problemelor de securitate națională ale României. Parlamentarii socialiști și social-democrați au adoptat o poziție aparte, de pacifism exagerat, cu nuanțe defetiste. În condițiile împlinirii idealului național, cel puțin în partea estică a României, deputații ar fi dorit ca Nistrul să reprezinte un simplu râu, care să unească, economic și cultural, cele două maluri. Realitățile politice au impus o percepție total diferită, reflectată în dezbaterile Parlamentului.

THE ROMANIAN-SOVIET BORDER PERCEPTION IN THE DEPUTIES ASSEMBLY (1919-1934) (Summary)

At the end of the First World War, the river Dniester separated two countries, Romania and Soviet Russia. This river was regarded by the Romanian Parliament as a border, but for the Soviet part as an inner river of U.S.S.R.. That was the reason why, for many Romanian deputies, Dniester was a potential front line, which required military reinforcement, ethnic colonisations. The economical exchanges across the border were stopped, and this fact was deplored especially by the local deputies, because the former Russian Empire represented an outlet for the main products of Basarabia. Soviet economy was regarded as a contestant one. Also, Dniester was an obstacle between ordinary people from both sides of it. This barrier generated tragedies, presented in the Romanian Parliament as a reason of a population exchange.

This area was considered a possible place used by communist propaganda to penetrate Romania. In this condition, some deputies criticized bad aspects of Basarabia that could be used by the neighbours in their ideological war. Different home affairs problems, as churches, schools, railways, were considered parts of the national defence against bolshevism.

We could observe that almost all the Romanian deputies from that period had the same position regarding the Soviet border. A different opinion was among the socialists, which were advocates of an universal peace, in fact an utopic ideal. Some different points of view were parts of the political speech. It was proved that former opposition deputies, as majority members, change their public opinion, following the line of the previous government.

In the Romanian Parliament, Dniester was considered a complex border, not only a political one, but also military, and ideological. The Romanian-Soviet dispute transformed this river into a economic and ethnic barrier, that generates problems. The desire of Romanian politicians majority was a peaceful border with U.S.S.R.. The political realities imposed a different perception, reflected in the parliamentary debates.